

MUIZ b. BÂDİS

kendi başına hareket etmeye başlayan ve devlet gelirlerini yedi yıldır elinde tutan veziri Ebû Abdullah Muhammed'i idam ettirip mallarına el koydu (7 Rebûlâhîr 413 / 10 Temmuz 1022); yerine Ebû'l-Behâr İbn Halûf'u getirerek üzerinde baskı hissetmediği bir yönetim ortamı oluşturdu.

Muizz'in hükümdarlığının otuz beş yılı bazı iç karışıklıklar yaşanmakla birlikte genelde başarılı geçti ve ülkede refah düzeyi yükseldi. Ancak çoğunluğu Mâlikî mezhebine mensup olan halk Şîî hâkimiyetini benimsemiş değildi. Ülkenin içinde bulunduğu şartları dikkate alan Muiz, Fâtımî hilâfetinin özellikle Vezir Ebû'l-Kâsım Ali b. Ahmed el-Cercerâî'nin ölümünün ardından zayıfladığı dönemde Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh'ın adına hutbe okutmaya başladı (441/1049 veya 443/1051). Bunun üzerine Fâtımî Halifesi Müstansır-Billâh, Muizz'i cezalandırmak için Benî Hilâl ve Benî Süleym Arap kabilelerini Kuzey Afrika'ya göç ettirdi. Doğudan gelen Benî Hilâl'in topraklarını istilâsı sırasında Muiz çok zor günler yaşadı. O yıllarda ülkede görülen salgın hastalık, kuraklık ve kıtlık nüfusun büyük oranda azalmasına ve ekonomik açıdan ciddi kayıplara sebep olduğundan Hilâlî yayılmasına karşı konulamadı. Özellikle 11 Zilhicce 443 (14 Nisan 1052) tarihinde Kâbis ile Kayrevan arasındaki Hayderan'da meydana gelen savaşta Muiz ağır bir yenilgiye uğradı ve beş yıldan beri Hilâlîler'in ablukası altında bulunan Kayrevan'da daha fazla kalamayacağını anlayarak oğlu Temîm'in valilik yaptığı Mehdiye'ye gitti (27 Şâban 449 / 29 Ekim 1057). Muizz'in ayrılmasından sonra Kayrevan bedevî Araplar tarafından yağmalandı ve sahil şeridi hariç ülkenin tamamı Benî Hilâl'in eline geçti. Hilâlî istilâsının etkilerini en aza indirmek isteyen Muiz, 446 (1054-55) veya 449 (1057) yılında tekrar Fâtımî halifesi adına hutbe okutmak zorunda kaldı. 24 Şâban 454 (2 Eylül 1062) tarihinde de Kayrevan'da vefat etti.

Çocuk yaşta babasından ciddi problemleri olan bir yönetim devralan Muiz, bunların üstesinden gelmeye çalıştığı kırk altı yıllık emirlik döneminde halkını refaha kavuşturup başlıca şehirleri görkemli yapılarla süslemişse de öldüğünde oğlu Temîm'e halkı yoksulluk içinde bulunan, toprakları bölünüp parçalanmış bir ülke bırakmıştır. Aynı zamanda edip ve şair olan ve kendisine 'Umdetü'l-küttâb ve 'uddetü zevi'l-elbâb adlı bir eser nispet edilen Muiz, Kazzâz, Ebû İshak el-Husrî, İbn Reşîk el-Kayrevânî, İbn Şeref el-Kayrevânî, İbnü'r-Rakik ve Ebû İmrân

el-Fâsî gibi şair, edip ve âlimleri himaye etmiş, özellikle hocası şair ve astronomi âlimi Ali b. Ebû'r-Ricâl'e büyük saygı göstererek ona sarayında müneccimlik ve vezirlik görevleri vermiştir. Kaynaklarda güzel ahlâklı, kan dökmekten hoşlanmayan, mütevazı, yumuşak kalpli ve cömert bir kişi olarak nitelendirilen Muiz b. Bâdis, Mansûriye yakınında inşa ettirdiği ve Hîre Hükümdarı Nu'mân b. Münzir'in sarayından hareketle Havarnak adını verdiği görkemli sarayı ile ün kazanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muiz b. Bâdis, 'Umdetü'l-küttâb ve 'uddetü zevi'l-elbâb (nşr. Necîb Mâyil el-Herevî – İsmâ Mekkiyye), Meşhed 1409, neşredenin mukaddimesi, s. 12-16; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 256-259, 294-295, 327-328, 340, 349, 355, 377, 450, 492, 521, 566-569; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 233-235; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 266-298; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXIV, 199-218; İbnü'l-Hatib, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1424/2003, II, 323-324; İbn Hal-dûn, *el-İber*, VI, 158-159; İbn Ebû Dînâr, *el-Mu'nis fi ahbârî İfrîkiyye ve Tûnis*, Beyrut 1993, s. 102-106; Abduh Abdülazîz Kalkîle, *el-Belâtu'l-edebi li'l-Mu'izz b. Bâdis*, Riyad 1403/1983, s. 29-36; Hady Roger Idris, "al-Mu'izz ben Bâdis grandeur et décadence de la 'civilisation kairo-uanaise'", *Les Africains* (ed. Ch. A. Julien v.dğr.), Paris 1990, XII, 225-251; a.mlf., *ed-Devletü's-Şanhâciyye* (trc. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1992, I, 165-284; Şâzelî Bû Yahyâ, *el-Hayâtü'l-edebiyye bi-İfrîkiyye fi 'ahdi Benî Zîrî* (trc. Muhammed el-Arabî Abdürrezzâk), Tunus 1999, I, 320-323; G. Marçais, "Zîrîler", *İA*, XIII, 576; M. Talbi, "al-Mu'izz b. Bâdis", *EP* (İng.), VII, 481-484; Amin Tibi, "Zirids", *a.e.*, XI, 514.

CASİM AVCI

MUIZ - LİDİNİLLÂH

(المعز لدين الله)

Ebû Temîm el-Muiz-Lidînillâh
Mead b. İsmâil b. el-Kâim-Biemrillâh
Muhammed el-Fâtımî
(ö. 365/975)

Fâtımî halifesi
(953-975).

11 Ramazan 319'da (27 Eylül 931) Fâtımîler'in başşehri Mehdiye'de doğdu. Halife Mansûr-Billâh'ın oğludur. Dedesi Kâim-Biemrillâh eğitimiyle bizzat meşgul oldu ve sarayda iyi bir eğitim gördü. Mansûr-Billâh'ın velayet tayin edip sağlığında halktan biat aldığı Muiz-Lidînillâh, 29 Şevval 341'de (19 Mart 953) veya 7 Zilhicce'de (25 Nisan) hilâfet makamına geçti. Ertesi yıl isyancı Hevvâre kabilesini ve diğer kabilelerden bazı âşileri itaat altına aldı. Devlet erkânını Berberîler'e karşı iyi davranmaları konusunda uyardı ve bu siya-

setiyle kısa zamanda bütün Mağrib topraklarında Fâtımî hâkimiyetini tesis etti. Cevher es-Sikillî, Zîrî b. Menâd gibi kabiliyetli şahısları keşfederek onlara büyük mansıplar verdi. Muizz'in Endülüs'ü ele geçirmek istemesi üzerine Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman, Kuzey Afrika'da stratejik önemi olan bazı şehirleri Fâtımîler'e baskı yapabileceği mevkiele haline getirdi. Bu sırada Endülüs Emevî kuvvetleri Sicilya yakınlarındaki Fâtımî keşif gemilerine saldırdı. Muiz de Sicilya Valisi Hasan b. Ali el-Kelbî'yi Emevî donanmasını vurmak ve İspanya sahillerine baskın yapmakla görevlendirdi. Hasan b. Ali, 344'te (955-56) küçük bir donanmayla Meriye'de (Almeria) Emevî donanmasını yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine III. Abdurrahman, ertesi yıl Bizans İmparatoru VII. Konstantinos ile ittifak yaparak bazı Fâtımî limanlarını tahrip etti. Fâtımî donanması da Sicilya yakınlarında Bizans donanmasına ağır zayıat verdi. Bizans imparatoru, Muiz-Lidînillâh'a haraç ödeyip hediyeler göndererek barış istedi. Taraflar arasında beş yıllık bir süre için barış antlaşması imzalandı (346/957).

Öte yandan III. Abdurrahman savaş hazırlıklarına devam ederek bütün limanlarına kuvvet yığdı. Fâtımîler'in Sicilya valisi Hasan b. Ali'yi mağlûp eden Endülüs Emevî kuvvetleri Kuzey Afrika limanlarına baskınlar düzenledi. Mağrib-i Aksâ'da halkın Fâtımîler aleyhine döndüğü bu dönemde bazı Fâtımî emirleri Emevîler'e katıldı. Bunun üzerine Muiz 347 (958) yılında Cevher es-Sikillî'yi büyük bir orduyla Mağrib'e sevketti. Sicilmâse ve Fas'ı zaptedip Tancâ ve Sebte (Ceuta) dışında bütün Mağrib'i Fâtımî hâkimiyetine alan Cevher birkaç ay sonra Kayrevan'a döndü. İspanya'dan vazgeçen Muiz, Kuzey Afrika'daki durumunu korumak ve İhşidîler'in hâkimiyetindeki Mısır'a yönelmek niyetindeydi. Bu sırada Girit adasında Bizanslılar'ın saldırısına uğrayan müslümanlar Muiz'den yardım istedi. Halife kendisi yardım ettiği gibi İhşidîler'i de onlara yardım etmeye teşvik etti. Öte yandan Bizanslılar'a haber gönderip adadaki müslümanları rahatsız etmemelerini bildirdi. Ancak Bizanslılar, müttefikleri olan Endülüs Emevîleri ile anlaşıp bir yıllık kuşatmadan sonra Girit'in kuzey kıyısındaki Kandîye'yi (Candia) ele geçirdiler. 15 Muharrem 350'den (6 Mart 961) itibaren bütün ada zaptedildi. Muiz, Girit adasını kurtarmak için teşebbüslerde bulunduysa da kendisi doğrudan müdahale edemedi. 351'de (962) Fâtımîler'in Sicilya valî nâibi Ahmed b. Hasan el-Kelbî, Bi-

zans'ın himayesindeki Tabermîn (Taormina) Kalesi'ni ele geçirip adını Muizziye olarak değiştirdi. Fâtımî ordusu, Sicilya'daki son Bizans kalesi Rametta yakınlarında Bizans ordusunu mağlûp etti ve bütün Sicilya Fâtımî hâkimiyetine girdi (353/964). Fâtımîler'le Bizans arasında 356 (967) yılında bir barış antlaşması imzalandı. Bizans karşısında kazanılan bu zafer bütün İslâm dünyasında sevinçle karşılandı.

Mısır hâkimi Kâfûr el-İhşîdî'nin ölümünün (357/968) ardından Mısır'da görülen ekonomik kriz, kıtlık ve pahalılık yüzünden halkla idareciler ve asker arasında meydana gelen çatışmalar sırasında Mısır'ın ileri gelenleri Muizz'e mektup gönderip ülkelerine asker sevketmesini istediler. Muiz 358 (969) yılında Cevher es-Sıkkîlî'yi büyük bir ordu ile Mısır'a yolladı. Fâtımî ordusu üç ay sonra İskenderiye'ye ulaştığında İhşîdî ordusu Mısır'ı terketmişti. Mısır ileri gelenleri, Vezir Ebû'l-Fazl İbnü'l-Furât'ın başkanlığında Cevher'in Cîze'deki karargâhına giderek bağlılıklarını bildirdiler. 17 Şâban 358'de (6 Temmuz 969) Fustat'a giren Cevher, Abbâsî Halifesi Mutî -Lillâh adına okunmakta olan hutbeye son verip hutbeyi Câmiu'l-atîk'te Muiz adına okuttu. Fustat'ın kuzeyinde Kahire şehrinin temellerini attı, Ezher Camii ve Medresesi'nin inşasını başlattı.

358 (969) yılına kadar Fâtımîler'e bağlı kalan Karmatîler bu tarihten itibaren onlara karşı tavır aldılar. Ebû Müslim adıyla bilinen ve Ali evlâdı arasında mehdî olarak tanınmak isteyen Abdullah b. Ubeydullah b. Tâhir bu konuda başarısız olunca Karmatîler'e katıldı. Bunun üzerine Cevher, Zilkade 358'de (Eylül 969) Ca'fer b. Felâh el-Kütâmî'yi büyük bir ordu ile Suriye bölgesine gönderdi. Muharrem 359'da (Kasım -Aralık 969) Dimaşk'ta hutbe Muiz-Lidînillâh adına okundu. Muiz, mahallî yöneticilere maddî imkânlar sağlayarak Hicaz'da da adına hutbe okutmayı başardı. Ca'fer b. Felâh, Hasan el-A'sam kumandasındaki Karmatî kuvvetleri karşısında Suriye'den çekilmek zorunda kaldı. Cevher'in yolladığı yardımcı kuvvetleri Yafa'da kuşatan Karmatîler kısa zamanda Kahire önlerinde karargâh kurdu. Bazı Karmatî kumandanları ile temasa geçen Cevher 3 Rebîülevvel 361'de (24 Aralık 971) Karmatîler'i yenilgiye uğrattı. Bu sırada Mısır'a gitmek için Mansûriye'den yola çıkan Muiz Ramazan 362'de (Haziran 973) Kahire'ye ulaştı. Burada öncelikle ülkenin ekonomik durumunu ele aldı ve ed-dînârü'l-Muizzî adıyla yeni bir para bastırdı. 363 (974) yılı hac mevsiminde Mekke ve Medine'de

hutbe onun adına okundu (İbnü'l-Esîr, VIII, 647). Muiz, ertesi yıl Mısır halkı arasındaki saygınlığından endişelendiği Cevher'i azledip yerine İbn Killis'i getirdi.

Fâtımîler'in Mısır'ı zaptetmesinin ardından Muizz'in bütün gayretlerine rağmen biat alamadığı Deylem, Azerbaycan ve Bahreyn Karmatîleri'nin gizli Fâtımî düşmanlığı açığa çıktı. Karmatîler, Hasan el-A'sam kumandasında Ahsâ'dan hareket ederek Mısır'a doğru yürümeye başladılar. Muiz onlarla mücadele için ordusunu ve donanmasını güçlendirdi, yeni kurduğu tersanelerde 600 gemi inşa ettirdi. 363 (974) yılında Aynîşems'te konaklayan Karmatî ordusu her tarafta yağmaya ve soyguna başladı. Muiz, çok tehlikeli bir duruma gelen bu hareketi aralarına ihtilâf sokarak önlemeyi düşündü ve bunda muvaffak oldu. Karmatîler, Mısır seferinde başarılı olamamakla birlikte Suriye'yi bir süre daha ellerinde tutmaya devam ettiler. Bu dönemde eski Büveyhî kumandanlarından Alp Tegin et-Türkî, Dimaşk halkının isteğiyle şehre girdi. Ardından Muiz, Dimaşk valiliğini kendisine vermek üzere Alp Tegin'i Mısır'a çağırdı, fakat Alp Tegin bu teklifi reddetti. Onun üzerine sefer hazırlığı yaparken hastalanan Muiz kısa bir müddet sonra vefat etti (11 Rebîülâhîr 365 / 18 Aralık 975). 17 Rebîülâhîr 365'te (24 Aralık 975) öldüğü de rivayet edilir. Yerine geçen oğlu Aziz-Billâh tarafından ölümü uzun süre gizlendikten sonra kurban bayramında açıklandı (10 Zilhicce 365 / 9 Ağustos 976).

Cesur, cömert, alçak gönüllü, ileri görüşlü, yumuşak tabiatlı, halkına karşı âdil bir hükümdar olarak tanımlanan Muiz-Lidînillâh, Doğu'daki hoşnutsuz İsmâîlîler'i tekrar kazanmak ve İsmâîlî hareketinin ideolojik birliğini yeniden sağlamak için ciddi bir çaba gösteren ilk Fâtımî halifesidir. Yaptığı reform, muhalif İsmâîlîler'in çoğunluğunca kabul edilen imâmet anlayışına kısmî bir dönüşü temsil etmektedir. Bu görüşler, ünlü İsmâîlî fakihî Kâdî Nu'mân b. Muhammed'in eserleri başta olmak üzere önemli İsmâîlî âlimlerinin kitaplarında bizzat kendisine atfedilen bazı yazılarda ifade edilmiştir. Muiz, Fâtımî düşüncesine Yeni Eflâtuncu düşüncenin girmesine izin vermiş, bunun sonucunda daha önce muhalif İsmâîlîler'ce savunulan bu görüşler Fâtımî dâileri ve âlimler tarafından kabul edilmeye başlanmıştır. Onun sayesinde Horasan, Sistan ve Mül-tan İsmâîlîler'i büyük ölçüde Fâtımî davası çevresinde birleşmiş, bu bölgelerde Fâtımî hâkimiyeti resmen tanınmıştır. Ancak

Muiz, İsmâîlîler'in Karmatî grubunu kazanma konusunda fazla başarılı olamamıştır. Fâtımîler'in Mağrib'deki hâkimiyetleri kesin şekilde Muiz-Lidînillâh döneminde gerçekleştirilmiş, Fâtımîler onun zamanında mahallî bir devlet olmaktan çıkıp büyük bir imparatorluk haline gelmiştir. Muiz, aynı zamanda İsmâîlî davetini Fâtımî hâkimiyeti dışındaki topraklara da yaymaya çalışan ilk İsmâîlî imamdır. Ayrıca İsmâîlî fikhının bir külliyyat halinde derlenmesi için gayret sarfetmiş ve Kâdî Nu'mân'ı böyle bir eser yazmakla görevlendirmiştir. Kâdî Nu'mân'ın hazırladığı *De'â'i-mü'l-İslâm*, Muiz'den itibaren bütün Fâtımî halifeleri tarafından bir kanun külliyyatı kabul edilmiştir. Fâtımîler'in sembolü olarak beyaz elbise (hilâfet cübbesi) giyen Muiz döneminde Mısır'da dinî alanda değişik uygulamalar yapılmıştır. İlk uygulama ramazanla ilgilidir. Cevher es-Sıkkîlî'nin emriyle rû'yet-i hilâl dikkate alınmaksızın her yıl otuz gün oruç tutulması esas getirilmiş ve bu uygulama Fâtımîler'in yıkılışına kadar devam etmiştir. İkinci değişiklik olarak ezana "hayye alâ hayri'l-amel" ibaresi ilâve edilmiş, bunu dinî konulardaki diğer uygulamalar takip etmiştir.

Muizz'in çeşitli ilimlere ilgi duyduğu, tıp ve eczacılığa önem verdiği, bu konularda eser yazılmasını teşvik ettiği, Latince'yi, Slav ve Sudan dilleri gibi bazı dilleri bildiği, maiyetindekilere tek kadınla evlenmelerini tavsiye ettiği belirtilmektedir. 353 (964) yılında bir dünya haritası yapılmasını, bu haritada şehir, dağ, nehir, deniz ve yol adlarının altın veya gümüşle yazılmasını emretmiş, haritanın yapımı için 22.000 dinar ayrılmıştır. Muiz, aynı zamanda muhtelif vesilelerle büyük törenler düzenleyen ilk Fâtımî halifesidir. Cuma ve bayram günleriyle cumartesi ve salı günlerinde ve ramazan ayı boyunca büyük alaylar ve ihtifaller tertip eder, dinî ve siyasî münasebetlerle halka yemek ikram eder ve ihsanlarda bulunurdu. Şifî dünyasında önemli bir yeri olan Gadîr-i Hum gününü (18 Zilhicce) 362 (19 Eylül 973) yılında Mısır'da resmî bayram ilân etmiş, yine onun döneminden itibaren Mısır'da Hz. Peygamber'in doğum günü resmen kutlanmaya başlanmıştır. Vezir İbn Killis, Muiz-Lidînillâh'ın emri üzerine Uslûc b. Hasan ile iş birliği yaparak haraç, gümrük, cizye ve vakıf kaynaklarını gözden geçirip Mısır'da yeni bir vergi sistemi kurmuş, bu sayede devlet gelirlerinde büyük artışlar olmuştur. Muiz ayrıca camiler, yollar, köprüler ve türbeler yaptırarak Mısır'ı âdetâ yeniden inşa etmiştir.

MUIZ - LİDİNİLLÂH

Kendisi de edebiyatla uğraşan Muiz birçok edip ve şairi himaye etmiş, onların övgülerini kazanmıştır. İbn Hânî'nin Muiz hakkındaki şiirleri (el-Muizziyyât) müstakil bir divan teşkil edecek kadar çoktur. Muiz-Lidînillâh'a nisbet edilen bazı eserler şunlardır: *el-Münâcât evî'l-ed'îye*, *Ed'iyetü'l-eyyâmî's-seb'a*, *er-Risâletü'l-Mesîhiyye*, *Risâletü'l-Mu'iz ile'l-Hasan b. Ahmed el-Karmaî, Sicillü'l-Mu'iz ilâ Celem b. Şeybân, Kitâbü'r-Ravza*, *Risâletü'l-Mu'iz ilâ ba'zi du'âtih*, *Risâletü câmi'ati'l-cevâhir bi-rivâyeti's-şeyh Ebî 'İsâ el-Mürşid* (Poona-wala, s. 68-70). Ayrıca Kâdî Nu'mân b. Muhammed'in *De'â'imü'l-İslâm* adlı eserinde onun da büyük katkısının olduğu kabul edilmektedir (İA, IX, 350). İbn Zûlâk *Sîretü'l-Mu'iz Lidînillâh* adıyla bir eser yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kindî, *el-Vülât ve'l-kuḍât*, Beyrut 1908, s. 298, 584; İbnü'l-Kalânişî, *Târîhu Dimaşk* (Zekkâr), s. 4-28; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, XIV, 139, 150, 210-211; İbn Hammâd es-Sanhâcî, *Aḥbâru mü-lûki Benî 'Ubeyd ve sîretühüm* (nşr. Tihâmî Nakra – Abdülhalîm Uveys), Riyad, ts. (Dârü'l-ulûm), s. 83-92; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 497-498, 524-525, 543-545, 556-558, 590-592, 596-599, 610, 614-616, 620-625, 638-641, 647, 663-664; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1985, I, 172, 291, 296, 304-306; II, 389, 391-393; İbn Müyesser, *el-Müntekâ min aḥbârî Mısr* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1981, s. 159-163, 164; İbn Halikân, *Vefeyât*, V, 224-228; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muḡrib*, I, 221-223; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 159-167; Makrîzî, *el-Hüḡât*, I, 351-354, 470; a.mlf., *İttî'âzû'l-hu-nefâ* (nşr. Cemâleddin eş-Şeyyâl), Kahire 1416/1996, I, 134-235; İdris İmâdüddin, *Târîhu'l-hu-lefâ'i'l-Fâtımiyyin bi'l-Maḡrib*: *el-Kısmü'l-hâş min kitâbi 'Uyûni'l-aḥbâr* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1985, s. 523-740; İbn Ebû Dînâr, *el-Mu'nis fi aḥbârî İfrîkiyye ve Tûnis*, Beyrut 1993, s. 93-95; B. Lewis, *The Origins of İsmâ'îlism*, Cambridge 1940, s. 5, 7, 16, 35, 68, 81, 84, 86, 89; Hasan İbrâhim Hasan – Tâhâ Ahmed Şeref, *el-Mu'iz-Lidînillâh*, Kahire 1963; Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu'd-devleti'l-Fâtımiyye*, Kahire 1981, s. 93-156, ayrıca bk. İndeks; İsmail K. Poonawala, *Biobibliography of İsmâ'îli Literature* (ed. T. Joseph), California 1977, s. 68-70; Mûsâ Lukbâl, "el-Mu'iz-Lidînillâh ve clîün cedîd min Kûtâme min hilâli veşîkatın Fâtımiyyetin mu'âşı-ra", *Eşşâlu'l-mu'temerî'evvel li-târîhi'l-Maḡribi'l-'Arabî ve ḥaḍâretih*, Tunus 1979, I, 195-216; Cebirâil Süleyman Cebbûr, *el-Mülûkû's-şu'arâ*, Beyrut 1401/1981, s. 194-196; M. Tâhâ el-Hâcîrî, *Merḥaletü't-teşeyyû' fi'l-maḡribi'l-'Arabî ve eṣeruhâ fi'l-hayâti'l-edebîyye*, Beyrut 1983, s. 59-88; S. M. Stern, *Studies in Early İsmâ'îlism*, Leyden 1983, s. 256-288; a.mlf., "An Embassy of the Byzantine Emperor to the Fatimid Caliph al-Mu'izz", *Byzantion*, XX, Bruxelles 1950, s. 239-258; Muhammed el-Ya'lâvî, *İbn Hânî el-Maḡribî el-Endelüsî (320/931-362/973): Şâ'irü'd-devleti'l-Fâtımiyye*, Beyrut 1405/1985, tür.yer.;

O'Leary, *A Short History of the Fatimid Khalifa-te*, Delhi 1987, s. 93-114; Eymen Fuâd Seyyid, *ed-Devletü'l-Fâtımiyye fi Mısr*, Kahire 1413/1992, s. 60-95, ayrıca bk. İndeks; a.mlf., "Fâtımîler", *DîA*, XII, 230-231, 234, 238; H. Halm, *The Empire of the Mahdî: The Rise of the Fatimids* (trc. M. Bonner), Leiden-New York 1996, s. 338-420; Farhad Daftary, *A Short History of the İsmailis: Traditions of a Muslim Community*, Edinburgh 1998, s. 55, 67, 75-79, 80-81, 87, 95; a.mlf., *Muhalif İslâm'ın 1400 Yılı İsmâîliler: Tarih ve Kuram* (trc. Ercüment Özkaya), Ankara 2001, s. 196, 210-218; a.mlf., *İsmâili Literature: A Bibliography of Sources and Studies*, London-New York 2004, s. 27-28, 30-31, 132-133; Adam Mez, *Onuncu Yüzyılda İslâm Medeniyyeti: İslâm'ın Rönesansı* (trc. Salih Şaban), İstanbul 2000, s. 25, 65, 174, 334, 355, 412, 419, 443, 454; M. Brett, *The Rise of the Fatimids: The World of the Mediterranean and the Middle East in the Tenth Century*, Leiden-Boston 2001, bk. İndeks; H. A. R. Gibb, "Muiz li-Dîni'l-lâh", *İA*, VIII, 558-560; Fyze, "Nümân", a.e., IX, 349-350; F. Dachraoui, "al-Mu'izz li-Din Allâh", *EP* (İng.), VII, 485-489.

ASRİ ÇUBUKCU

MUIZZÎ

(مُؤِزِّي)

Ebû Abdillâh Emîrü's-suarâ Muhammed b. Abdilmelik-i Nişâbüri (ö. 518-521/1124-1127 yılları arası)

İranlı kaside şairi.

440 (1048-49) yılı civarında Nişâbur'da doğdu. Babası Sultan Alparslan'ın emîr-ü's-suarâsı Abdülmelik Burhânî'dir. Başta babası olmak üzere çeşitli âlimler tarafından yetiştirildiği divanından anlaşıl-makta ve bu konuda babası ile övünmek-tedir. 465'teki (1072) ölümünden önce ba-bası onu Sultan Melikşah'ın himayesine verdi. Ancak ilk zamanlar hükümdardan ilgi görmedi. Melikşah'ın damadı Aî-yi Fe-râmurz, ramazan hilâlinin görülmesi do-layısıyla hükümdar hakkında ona bir şiir söyletince hükümdarın dikkatini çekti ve kendisine hediyeler verildi. Arkasından baş-ka şiirler yazdı. Melikşah'ın "Muizzü'd-dün-yâ ve'd-dîn" lakabından dolayı Muizzî mah-lasını aldı ve hükümdarın nedimi oldu. Melikşah'ın 485'te (1092) vefatından son-ra baş gösteren karışıklıklar sebebiyle He-rat, Nişâbur ve İsfahan'a gitti. Buralarda kaldığı süre içinde Selçuklular'dan Berk-yaruk ve Gıyâseddin Muhammed Tapar gibi hükümdarlarla Melikşah'ın ölüm-ünün ardından hükümdarlık iddiasında bu-lunan kardeşi Arslan Argun, ayrıca Emîr Ebû Şücâ-ı Habeşî ve Melikşah'ın oğulla-rı ile vezirleri hakkında kasideler yazdı. Ni-hayet Sencer hükümdar olunca onun hiz-

metine girdi ve Sencer'in sarayında meli-kü's-suarâliğe yükseldi. Sencer kendisine İsfahan şehrinin gelirlerinden maaş bağ-ladı. Hükümdarın 511 (1117) yılından ön-ceki bir tarihte çadırından attığı bir ok Mu-izzî'ye isabet ederek yaralanmasına sebep oldu. Avfî'nin onun bu yüzden hemen öl-düğünü kaydetmesi gerçekte bağdaşmaz. Zira şair divanının çeşitli yerlerinde bu ola-ya atıfta bulunmakta ve sonradan iyileş-tiğini kaydetmektedir. Bununla beraber Senâî'nin Muizzî'nin vefatından dolayı yaz-dığı bir şiirden onun iyileşmeyen bu yara-dan dolayı öldüğü anlaşılmaktadır. Son olarak Sencer'in veziri Muinüddîn-i Kâşî hakkında kaside yazdığına ve daha son-raki devlet adamlarıyla ilgili şiiri bulunma-dığına bakılarak Kâşî'nin görevde bulun-duğu 518-521 (1124-1127) yılları arasın-da vefat ettiği söylenebilir. İran edebiya-tında klasik dönemin önemli birkaç şairi arasında yer alan Muizzî hükümdarların ihsanlarıyla Sâ mânîler devrinde Rûdekî, Gazneliler döneminde Ferruhî-i Sîstânî ve Unsûrî gibi rahat bir hayat sürmüştür.

Muizzî, kasidelerinde Ferruhî-i Sîstânî, Unsûrî ve Menûçihri gibi şairlerin etkisi görülmekle birlikte onlardan samimi ve sade üslûbuyla ayrılır; şiirlerinde kolayca anlaşılabilen kelimeleri tercih eder. Bun-larda yeni mazmun ve kavramları kullan-ması gazelin gelişmesine de yardımcı ol-muştur. Muizzî kasideye çok konulu bir şe-kil kazandırma eğilimindedir. Bizzat ha-yatıyla ilgili çeşitli manzumelerinde yok-sulluğunu tasvir eder ve bu yoksulluğun hâmisî tarafından giderildiğini söyler. Ka-sidelerindeki birçok nesib karşılıklı konuş-ma şeklindedir.

Muizzî divanının eski nüshaları Safevî-ler döneminden öteye geçmez; dolayısıyla bu nüshalara dayanılarak hazırlanan bir metnin şairin asıl divanını yansıtabileceği şüphelidir. Eser, Abbas İkbâl-i Âştîyânî ta-rafindan *Divân-ı Emîr Mu'izzî-yi Nişâ-bûrî* adıyla Tahran'da basılmış (1318 hş.), bunu Nâsir Heyyirî'nin *Küllîyyât-ı Divân-ı Mu'izzî* isimli yayımı (Tahran 1362 hş., 1382 hş.) ve Muhammed b. Abdülmelik Nişâbüri'nin neşri (Tahran 1379 hş.) takip etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muizzî, *Divân* (nşr. Abbas İkbâl-i Âştîyânî), Tah-ran 1318 hş., neşredenin girişi, s. I-XV; Nizâmî-i Arûzî, *Çehâr Makâle* (nşr. Muhammed Kazvînî), Leyden 1909, s. 40-43; Avfî, *Lübâb*, II, 69-86; Ali Şîr Nevâî, *Tezkire-i Mecâlisü'n-nefâ'is* (trc. Ali Asgar-i Hikmet), Tahran 1363 hş., s. 346-347; Devletşah, *Tezkire* (nşr. Muhammed Abbâsî), Tah-ran 1337 hş., s. 65-68; Storey, *Persian Literature*, V/2, s. 421-425; Browne, *LHP*, II, 327-330; Safâ,